

Никифорчук Микола Іванович

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри господарського права і процесу*

ЩОДО РОЗУМНИХ СТРОКІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Строки у господарському процесі є важливими правовими категоріями, які покликані визначати і встановлювати його часові параметри, до яких можливо віднести поняття «розумні строки». Термін «розумні строки» має міжнародне правове підґрунтя, так, за статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, ратифікованої Законом України від 17.07.1997 року № 475/97-ВР [1], визначено, що гарантується кожній фізичній або юридичній особі право на розгляд судом упродовж розумного строку цивільної, кримінальної, адміністративної або господарської справи, а також справи про адміністративне правопорушення, в якій вона є стороною. Тобто можливо говорити про комплексний процесуальний характер зазначеного терміну.

Як слушно зазначає судова практика, критерії оцінювання розумності строку розгляду справи є спільними для всіх категорій справ (цивільних, господарських, адміністративних чи кримінальних). Це - складність справи, поведінка заявника та поведінка органів державної влади (насамперед суду). Відповідальність держави за затягування провадження у справі, як правило, настає в разі нерегулярного призначення судових засідань, призначення судових засідань з великими інтервалами, затягування при переданні або пересиланні справи з одного суду в інший, невжиття судом заходів для дисциплінування сторін у справі, свідків, експертів, повторного направлення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд [2]. Також, аналіз практики Європейського суду щодо тлумачення положення «розумний строк» свідчить: в рішенні у справі «Броуган (Brogan) та інші проти Сполученого Королівства» він роз'яснив, що строк, який можна визначити розумним, не може бути однаковим для всіх справ, і було б неприродно встановлювати один строк в конкретному цифровому виразі для усіх випадків [3]. Таким чином, у кожній справі виникає

проблема оцінки розумності строку, яка залежить від певних обставин. У розумінні Європейського суду для визначення того, чи була тривалість певного строку розумною, передусім встановлюється початок цього строку та його закінчення. Строк, який слід брати до уваги у зазначеному відношенні, охоплює собою все провадження [4, с. 1].

Новелою чинного Господарсько-процесуального кодексу України в редакції від 07 січня 2018 року є стаття 114 [5], яка містить положення, що суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій. Строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню господарського судочинства. На законодавчому рівні розумність процесуального строку залежить не тільки від обставин справи, а й від окремих процесуальних дій та загальних засад господарського судочинства.

Поняття й ознаки розумного строку з процесуальної точки зору є предметом дослідження у фаховій літературі. Так, Ю.О. Шекера зазначає, що розумний строк не може бути охоплений стислим граничним строком розгляду справи. Наявність граничного строку сама собою є достатнім регулятивним обмеженням. Розумний строк має обмежувати загальну тривалість з урахуванням усіх стадій господарського процесу, а не лише однієї, що обмежена у законі граничним строком [6, с. 12]. Автор не наводить поняття розумного строку, але виокремлює його від граничного строку та визначає його ознаки – застосування в усіх стадіях господарського процесу. За цією ознакою Б.М. Грек під розумним строком вирішення спору розуміє загальну тривалість часу, необхідного для здійснення процесуальних та інших дій з моменту порушення судової справи до моменту виконання прийнятого по ній остаточного рішення. Визначена таким чином тривалість включає в себе всі існуючі в певній країні форми оскарження судових актів, у тому числі провадження у вищих судах, а також стадію виконання [7, с. 35]. Зазначені підходи щодо ознак і визначення розумного строку вважаємо вузькими, адже вони свідчать тільки про застосування його у всіх інстанціях господарського судочинства, не враховуючі інші його чинники. У цьому контексті підтримуємо висловлену І. В. Турчин- Кукаріною думку, що для

забезпечення відповідності строку розгляду справи критеріям розумності суддя при розгляді справи повинен досягти гармонії у забезпеченні: 1) оперативного захисту порушених, невизнаних чи оспорених прав; 2) вчинення учасниками судового процесу дій, які є обов'язковими за цивільним процесуальним законодавством, що є необхідними на думку судді, і є доцільними на переконання інших учасників судового процесу [8, с. 119].

Фахівці цивільного судочинства пропонують такі критерії розумності строків розгляду та вирішення цивільних справ:

- спрямованість дій суду на максимально повний захист порушеного суб'єктивного цивільного права та охоронюваного законом інтересу;
- своєчасне вжиття заходів щодо збирання сторонами самотійно чи за допомогою суду доказів, необхідних та достатніх для правильного вирішення спору;
- відкладення розгляду справи не більше як один раз, здійснення дієвого контролю за використанням наданого сторонам і самому суду додаткового часу. За аналогією із прецедентною практикою Європейського суду не варто застосовувати буквального тлумачення, а слід прагнути встановити стандарт оцінки судових процедур, тривалість яких певним чином залежить від дискреційної волі судді. Даний стандарт враховує складність справи, окремі моменти поведінки сторін, що могли утруднити розгляд справи і вплинути на продовження строку судового розгляду, а також інші обставини, які можуть спричиняти подовження строків розгляду, в тому числі і підхід органів влади до розгляду конкретної справи. Враховуючи вищенаведене, можемо дійти висновку, що термін «розумний строк» відображає алгоритм і принципи оцінки тривалості розгляду справи судом, але не є часовим за своєю суттю [9, с. 154]. На думку автора розумний строк за своїм характером є саме часовою характеристикою процесу, адже його кількісні показники встановлені нормами кодифікованих процесуальних актів.

Розумність процесуального строку пов'язана із таким терміном, як «темпоральність», адже, як зазначається у літературі взагалі, характерною ознакою судових проваджень та судочинства є темпоральність, яка означає, що

процесуальні дії суду та учасників цивільного процесу мають здійснюватися лише в межах відповідних стадій судочинства, у встановленій послідовності, впродовж певного часу, зокрема визначених процесуальних строків для сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, та строків судової діяльності, встановлених законом для суду [10, с. 3]. При цьому закон визначає лише максимальні часові періоди для вчинення тих чи інших процесуальних дій. Суддям доцільно дотримуватися розумних строків розгляду справи і завершувати справи у розумний для кожного випадку строк, не очікуючи на закінчення граничного строку, визначеного процесуальним кодексом [11, с. 8]. Але, як то добре відомо не лише самим суддям, а й усім іншим учасникам процесу, практично всі ці норми є фікцією. Їх у темпоральному вимірі фактично ніколи не дотримуються, а протилежне є радше досить рідкісним, винятковим явищем [12, с. 26].

Таким чином, розумний строк у господарському судочинстві є часовою категорією, яка застосовується в усіх господарсько-процесуальних інстанціях з метою оперативного, повного і своєчасного здійснення передбачених законом процесуальних дій, направлених на вирішення справи з урахуванням загальних засад (принципів і завдань) судочинства. Кількісні критерії розумних строків визначені нормами ГПК України, а у випадках передбачених законом їх може визначити суддя, тобто можливо говорити про загально-нормативний характер розумних строків, який визначений законом та спеціально-нормативний (суддівський), які визначає суддя, у випадках передбачених законодавством.

Список використаної літератури:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 40. - Ст. 263.
2. Щодо перевищення розумних строків розгляду справ: Лист Верховного Суду України від 25 січня 2006 р. № 1-5/45 // Закон і Бізнес. – 2006. - № 6.
3. Справа «Броуган (Brogan) та інші проти Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1988 року // Інформаційний ресурс. Режим доступу: <http://eurcourt.in.ua>
4. Морозов Є. Процесуальні строки розгляду судової справи: межі розумного / Є. Морозов // 15 лютого 2017 року. Інформаційний ресурс. Режим доступу: <http://blog.liga.net>

5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. в редакції від 07 січня 2018 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 6. - Ст. 56.
6. Шекера Ю.О. Строки у господарському процесуальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 / Юлія Олександрівна Шекера; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2016. – 21 с.
7. Грек Б. М. Правова доктрина інституту розумних строків у господарському процесі / Б. М. Грек, Т. Б. Грек // Адвокат. - 2012. - № 6. - С. 34 - 37.
8. Турчин-Кукаріна І. В. Проблеми визначення критеріїв оцінки розумності строків розгляду цивільної справи судом / І. В. Турчин-Кукаріна // Проблеми оптимізації цивільного процесу в сучасних умовах судової реформи: збірник наукових матеріалів круглого столу (с. Залізний Порт, Херсонська обл., 28–29 травня 2010 р.) / за заг. ред. О. Д. Крупчана, В. І. Бобрика. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. – С. 118–121.
9. Навроцька Ю.В. строки судового розгляду в цивільному процесі України / Ю. В. Навроцька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. - № 3. – С. 149-162.
10. Рожнов О.В. Процесуальні строки (теорія та практика) / О.В. Рожнов // Судова практика. – № 3. – 2008. – С. 3–10.
11. Банчук О. Розумний строк розгляду справи у суді: європейські стандарти та українські реалії / О. Банчук // Адвокат. – 2005. – № 11 (62). – С. 7–10.
12. Гуйван П. Значення темпоральних чинників у практиці Європейського суду з прав людини. Поняття розумного строку розгляду справ в національному судочинстві (частина 1) / П. Гуйван // Підприємництво, господарство і право. – 2017. - № 6. – С. 24-28.